



کاریکاتور  
اتوبوس رانی تهران و مسافربین



■ صفحه ۱۶ ■ سال بیست و ششم ■ شماره ۷۴۰۱ ■ پنجشنبه ۲ مرداد ۱۳۹۹ ■ ۲ ذی الحجه ۱۴۴۱ ■ ایران قرن سی و چهار

## تنش های سیاسی در میانه اشغال ایران

# تسخیر مجلس، نان و دود در ویی شاه و قوام



گوشه‌ای از تظاهرات مردم در واقعه ۱۷ آذر ۱۳۲۱ در داخل مجلس شورای ملی در بهارستان

بود؛ می‌خواست اسکناس مورد نیاز متفقین را چاپ کند، مقامات هوادار آلمانی را دستگیر کند و شاه‌دوست‌ها را از وزارت جنگ خارج کرده و خود سکان هدایت آنچرا را بر عهده داشته باشد. قوام یکی از بانفوذترین رجال ایران بود که ستایش و بیزاری را همزمان برمی‌انگیخت. به گفته عبدالله مستوفی، سیدحسن مدرس او را «شمشیری تیز و ضروری برای نبرد» توصیف می‌کرد. احمد قوام قبل از رای مجلس، ضیافتی برپا کرد با حضور سفرا و فرزندان رجال و بزرگان مملکت و پیران مانده از دوران مشروطیت؛ می‌گویند شاه جوان هم ساعتی در این ضیافت بوده است. کسی

**لیلا ابراهیمیان/** پیش از اینکه علی سهیلی (نخست‌وزیر) در سال ۱۳۲۱ استعفا کند، تلاش‌ها برای یافتن جانشین او آغاز شده بود؛ نمایندگان به تجربه به آموخته بودند باید به‌دنبال سیاستمداری باتجربه بگردند و این کسی نبود جز حسین پیرنیا؛ اما آنها احتمال می‌دادند که پیرنیای بازنشسته میل به نخست‌وزیری در روزهای بحرانی نداشته باشد بنابراین باید جایگزینی هم در نظر می‌گرفتند که او احمد قوام بود. محمدرضا شاه در هفتم مردادماه درباره نخست‌وزیری قوام برای ریدر بولارد سفیر انگلیس پیغام می‌فرستد و او پاسخ می‌دهد: «مخالفتی با وی به‌عنوان نخست‌وزیر ندارد.» قرعه به نام قوام‌السلطنه افتاده بود تا از هجدهم مردادماه ۱۳۲۱ تا بیست‌وپنجم بهمن ماه بر مسند نخست‌وزیری بنشیند. او در دوره رضاشاه از قدرت طرد شده بود و همین ویژگی قوام را بعد از رفتن شاه از ایران متمایز می‌کشد. او را مدافع قدرت پارلمانی در کشور می‌شناختند؛ به گفته فخرالدین عظیمی در کتاب «بحران دمو کراسی در ایران» کسی که صلاحیت رهبری حکومت مشروطه را دارد. قبلاً هم ممکن بود به جای علی سهیلی بر مسند بنشیند اما به گفته حسن ارسنجانی در کتاب «دادداشت‌های سیاسی من» شاه از او خواست به نفع سهیلی کنار کشد. در سال ۱۳۲۱ موضع ضعیف فراسیون سلطنت‌طلبان اتحاد ملی و گروه عدالت سبب شده بود قوام دست برتری داشته باشد و در کنار تلاش فراسیون میهن و فراسیون آذربایجان، شوروی به قوام نظر بدی نداشته و سفارت آمریکا از او حمایت کند. شرط قوام برای نخست‌وزیری چنین آزادانه کابینه‌اش



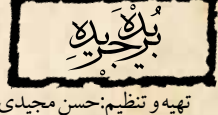
احمد قوام

قزاق را تحقیر می‌کرد و بشدت شایعه شده بود قوام طرفدار جمهوری است که خودش هم نخست‌وزیرش شود. او مقام نخست‌وزیری را برای خود کم می‌دانست و وقتی بار سوم به این مقام رسید خواست ادامه همان سیاست دو بار گذشته ۱۳۰۰ و ۱۳۰۱ را در پیش گیرد؛ خارج کردن دولت از سیاست یک‌طرفه متابعت از انگلستان، به میدان کشیدن آمریکا و بازی بین‌قدرت‌ها. اگر بیست سال قبل انگلیس‌ها چندان قوی بودند که با یک تشر توانستند میلیسو و گروهش را از صحنه برانند و قرارداد نفت استاندارد اویل و سینکлер را به خاک سپارند، اما این بار انگلستان تضعیف شده و جنگ اروپا بر شاخ آمریکا می‌چرخید. زمان تشکیل دولت قوام شش ماه بود که ژان به «پرل هاربر» حمله برده و آمریکا در صحنه جنگ بود؛ او شوری و آمریکا را برنده نهایی جنگ می‌دانست. قوام‌السلطنه، آرتور میلیسو را به تهران بازگرداند تا اقتصاد ایران را در دوران آشوب راهبری کند؛ گروهی نظامی همراه میلیسو برای حفظ امنیت شهرها، ژاندارمری، شهربانی، امنیت راه‌ها و مرزها راهی ایران شدند و این شتاب انگلیس را به وحشت انداخت. او از مجلس اختیارات دیگری

می‌خواست ولی مجلس درباره این خواست قوام ایستادگی می‌کرد؛ اختیاراتی که بعدها شاه هم از آن گله داشت، مدتی نگذشت که جنگ قدرت آغاز شد. به گفته بولارد «تس واقعی شاه این بود که قوام سعی در کاهش قدرت سلطنت نماید؛» روابط مدام تیره‌تر می‌شد و قوام و دربار مقابل هم صف آرایی می‌کردند. هفدهم آذرماه ۱۳۲۱ اولین غائله به پا شد که در ادامه بلوای نان خوانده شد. شمار کوچکی از دانش‌آموزان و دانشجویان برای اعتراض به کمبود نان جلوی مجلس جمع شدند و مدتی بعد به گروهی عصیانگر بدل شدند که دو روز علیه نخست‌وزیر شعار دادند. روز قبل روزنامه اطلاعات مقاله‌ای با عنوان «نان» منتشر کرد که عده‌ای دربار و شاه را عامل آن می‌دانستند. قوام از سپهبد امیراحمدی کمک خواست تا غائله را آرام کند اما او سرریاز زد، در نهایت عده‌ای وارد عمارت مجلس شدند و قصر اشرافی قوام غارت شد. فرای آن روز با پیام وزیر مختار آمریکا برای شاه، قوام به مقابله برخاست. روزنامه‌ها توقیف شده و مسعودی‌ها دستگیر شدند. بلوای نان نه آن‌طور که شاه می‌گفت «انقلاب از پایین» بود نه تری که آمدن دولت طرفدار دربار در دو ماه آینده به‌معنای «انقلاب از بالا» تعبیر شد؛ موضوع اصلی عزم راسخ شاه برای رویارویی با نخست‌وزیر بود که می‌توانست نخستین آزمون سیاسی برای شاه جوان باشد. بعد از آن قوام فقط دو ماه توانست مقاومت کند تا روز بیست‌ونجم بهمن ماه ۱۳۲۱؛ بار دیگر دولت سهیلی بر سر کار آمد و او یک بار دیگر در بهمن ماه ۱۳۲۴، سه سال بعد برای رسیدن به قدرت صبر کند.



چند روز است گرمابه‌های تهران بسته شده است زیرا نفت سیاه به گرمابه‌ها فروخته نمی‌شود این موضوع سبب شده است که هزاران کارگر بیکار شده بدون شام سر به بالین می‌گذارند و از طرف دیگر خطر امراض مخصوصاً مرض تیفوس که در نتیجه عدم شست‌وشوی بدن است زیاد شده و فعلاً هم تیفوس در شهر تهران فراوان است و به کلی بهداشت شهر را تهدید می‌نماید. جای تأسفد در این است که زمامداران ما فقط به ملاقات و مذاکره یا کاغذپرانی، کارها را می‌گذارند در صورتی که امروز کشور ما و نیازمندی‌های آن در حال غیر عادی است باید به‌صورت جدی‌تر، غیر عادی‌تر کار کرد، حقایق را پوست کنده گفت، علل اشکال را جست‌وجو کرد و در مقام رفع اشکال برآمد. از قراری که آقای نخست‌وزیر روز پنجشنبه گفته بودند علت نبودن نفت را مربوط به اشکالات حمل و نقل دانسته و وعده دادند دو روزه رفع می‌شود، در صورتی که امروز چهار روز است از آن وعده می‌گذرد و آوردن نفت هم چیز مشکلی نیست، نفت که نباید از آمریکا بیاید، خطر حمله به کشتی متوجه آن نیست، نفت را باید از خاک خودمان به وسیله کامیون‌های شرکت نفت یا به وسیله راه آهن آورد. این دو وسیله که نیز در اختیار خودمان است پس چرا اقدامی نمی‌شود؟ از قراری که شنیده‌ایم از بس متصدیان گرمابه و کارگرها مزاحم آقای نخست‌وزیر شده‌اند نامه از نخست‌وزیری به شهرداری نوشته شده که به شکایت متصدیان گرمابه رسیدگی بشود؟ کار را به چه شکل باید حمل کرد. مگر آقای نخست‌وزیر خود اشکال کار را نمی‌دانند؟ مگر خود اقدام نکرده‌اند؟ شهرداری چه می‌تواند بکند؟ از سرگردان شدن مردم چه نتیجه می‌گیرند؟ باید فکر اساسی کرد. روزنامه داد - یکشنبه ۹ اسفند ۱۳۲۱



تهیه و تنظیم: حسن مجیدی

## قانون تأسیس وزارت خواربار



نظر به اهمیت فوق‌العاده امر خواربار و لزوم اجرای قسمتی از برنامه دولت راجع به تأسیس وزارت خواربار و نیز نظر به لزوم تجزیه به قسمت اقتصادی وزارت دارایی از قسمت مالی آن و انضمام ادارات متخلفه آن به وزارتخانه‌هایی که ارتباط با آن کار داشته باشند ماده واحده زیر برای تصویب تقدیم می‌گردد: ماده واحده - دولت مجاز است برای تمرکز امور خواربار و تأمین آذوقه کشور وزارت بی به نام وزارت خواربار تأسیس نماید. وزارت خواربار مکلف است سازمان بودجه تفصیلی خود را پس از آزمایش تا آخر آذرماه ۱۳۲۱ با موافقت وزارت دارایی به مجلس شورای ملی تقدیم نماید. حقوق کارمندان و هزینه‌های ضروری وزارت خواربار تا آخر آذرماه ۱۳۲۱ از محل اعتبارات قسمت اقتصادی وزارت دارایی بر طبق درخواست وزیر خواربار و حواله وزارت

## اعطای کرسی استادی به محمد قزوینی



مراتب فضل و دانش آقای محمد قزوینی که در تاریخ و ادبیات فارسی و عربی استادی مسلم هستند بر نمایندگان محترم پوشیده نیست و همه می‌دانند که ایشان با وجود کبر سن آبی از تحقیقات علمی و ادبی غفلت ندارند. اینکه برای آنکه از معلومات این دانشمند ارجمند بنحوا تم و اکمل استفاده به عمل آید، وزارت فرهنگ به پیشنهاد شورای دانشگاه در نظر دارد ایشان را وارد حوزه دانشگاه نماید و یک کرسی استادی رسمی به ایشان تفویض کند ولی چون مشمول قانون دانشگاه نیستند ماده واحده ذیل پیشنهاد و تصویب آن تقاضای می‌شود. ماده واحده بر حسب تصویب شورای دانشگاه و پیشنهاد وزارت فرهنگ، مجلس شورای ملی اجازه می‌دهد که از تاریخ تصویب این

### ۲ مهر

«ستاد ارتش» به‌عنوان یک اداره جدید، ضمیمه وزارت جنگ شد.

### ۱۱ آبان

دولت آمریکا دو هیأت نظامی را برای تجدید سازمان و نوسازی تشکیلات نظامی روانه ایران کرد. هیأت اول برای تشکیلات ارتش و هیأت دوم برای تشکیلات ژاندارمری در نظر گرفته شده بود.

### ۲۸ آبان

با مصوبه مجلس شورای ملی، بانک ملی ایران اجازه چاپ اسکناس یافت.

### ۲۱ آبان

علیرغم مخالفت اولیه دولت ایران، لایحه استخدام میلیسو و مستشاران مالی آمریکا به مدت ۵ سال به تصویب مجلس شورای ملی رسید و وی به‌عنوان رئیس کل دارایی ایران استخدام شد.

### ۲ آبان

سفارت انگلیس در دستورالعملی، هرگونه اقدام دولت در مورد تأمین احتیاجات نفتی تهران را منوط بر مذاکره مقامات دولتی با آن سفارتخانه کرد.

### ۱ آذر

وزارت کشور در نامه‌ای محرمانه به نخست‌وزیر تصریح کرد قانون منعویع خروج غیرمجاز محموله‌های غذایی از کشور از جانب هیچیک از مقامات متفقین رعایت نمی‌شود.

### ۲۰ آذر

اولین گروه از نیروهای نظامی آمریکا تحت عنوان میسیون نظامی ایران وارد کشور شدند. این نظامیان بیشتر از رسته مهندسی ارتش آمریکا بودند. نام میسیون مزبور پس از چندی به فرماندهی خلیج فارس تغییر کرد.

### ۲۳ آذر

سرتیپ اعتماد مقدم رئیس کل شهریان در نامه‌ای محرمانه به وزارت کشور خاطرنشان کرد نیروهای متفقین با خارج ساختن بی‌رویه و غیرمجاز مواد غذایی از کشور سبب گرانی بهای این مواد به‌ویژه قیمت برنج شده‌اند.

### ۲۴ دی

سفارت انگلیس ضمن ابراز نارضایتی از چاپ اخبار مربوط به جنگ دوم جهانی در مطبوعات ایران، از نخست‌وزیر ایران خواست نسبت به اعمال مقررات سانسور اقدام نماید.

### ۲۵ بهمن

علی سهیلی برای دومین بار مأمور تشکیل کابینه شد.

### ۱۵ اسفند

مجلس شورای ملی اختصاص ۵ میلیون ریال برای مبارزه با بیماری تیفوس را که در تهران شیوع پیدا کرده تصویب کرد.

### ۱۷ اسفند

«باکستر» دیپلمات بخش شرقی وزارت امور خارجه انگلستان در یادداشتی با اشاره به اقدامات کشورش در ایران نوشت «کمبودها در ایران ادامه خواهد داشت و تنفر و انزجار از ما بیشتر خواهد شد و ما همچنان نامحبوب باقی خواهیم ماند.»

### ۱۹ اسفند

ایرج اسکندری به اتفاق آرای اعضای کمیته مرکزی حزب توده به دبیرکلی حزب برگزیده شد.

## مقاله

سوخت نیست، حمام‌ها تعطیل و تیفوس در تهران فراوان است

## گرمابه‌ها هنوز بسته است؟

## فروغی زندگی را بدود گفت



## اعلام نرخ جدید درشکه‌ها

برای تعیین نرخ درشکه کمیسیونی مرکب از نمایندگان شهربانی و شهرداری تشکیل شد. این کمیسیون مطالعات خود را انجام داده و با توجه به مقفه فعلی علیق، نرخ درشکه‌ها را چنین معین نموده‌اند: برای یک نفر از هر نقطه به نقطه دیگر شهر ۶ ریال - برای دو نفر ۶ ریال - برای ۳ نفر ۸ ریال - برای ۴ نفر ۱۰ ریال

روزنامه ایران - یکشنبه ۳ آبان ۱۳۲۱

## دود د کتر میلیسو به تهران



ساعت ده صبح امروز آقای دکتر آرتور میلیسو رئیس کل دارایی ایران به اتفاق پسرشان با هواپیما وارد فرودگاه قلعه مرغی شدند. آقای اللهیار صالح وزیر دارایی در فرودگاه قبلاً حاضر و انتظار ورود را می‌کشیدند. میلیسو پس از پیاده شدن از هواپیما بسمت مهمانخانه دریند حرکت کرده در آنجا استراحت می‌نمایند. عده‌ای از رجال و مأمورین تشریفات وزارت امور خارجه برای دیدن ایشان به دریند رفتند. هنوز از همراهان ایشان اطلاعی بدست نیامده است.

روزنامه داد - شنبه ۱۰ بهمن ۱۳۲۱

## خودداری آبرویشان تهران از پخش آب قنات شاه

صاحبان پشکه‌های آب قنات شاه که متصدی رساندن آب خوراکی به خانه‌ها، مهمانخانه‌ها و آداب هستند از بامداد دیروز ناگهان دست از کار کشیده و از برون آب خودداری کرده‌اند. برائ این اقدام قسمت اعظم اهالی تهران که آب خوراکی خود را نیز مانند هر چیز خوراکی دیگر روزانه و بتدریج تهیه می‌کنند در مضیقه سختی قرار گرفته‌اند. آنهایی که قدری محتاط تر هستند هنوز به انتظار آب شاه از استعمال آب‌های دیگر خودداری کرده‌اند. علت خودداری از حمل آب، اختلافی است که بین صاحبان

صدور نامور ایران باید فروغی را ردیف صاحب بن عباد و خواجه نظام الملک و قائم مقام قزاقانی نام برد. در واقعه سوم شهریور هنگامی که تمام شیرازهای امور اجتماعی کشور از هم گسیخته بود و وحشت و اضطراب غریبی تمام مردم این مرز و بوم را فرا گرفته بود، هنگامی که همه در صدد تهیه وسایل فرار یا یافتن گوشه‌ای برای پنهان کردن خود بودند، فروغی با وجود کبر سن و ضعف و ناتوانی از گوشه عزلت و انزوا بیرون آمده زمام کشور را در دست گرفت و سینه خود را سپر تیر حوادث نمود.



روزنامه اطلاعات - جمعه ۶ آذر ۱۳۲۱



پشکه‌ها و متصدیان و مأموران قنات شاه پیدا شده ولی چگونگی امر هنوز معلوم نشده و معلوم نیست که مردم تا کی باید برای آب دچار زحمت باشند. روزنامه کوشش - سه‌شنبه ۱۷ آذر ۱۳۲۱



### ۴ دی

حسین علاء مدیرکل بانک ملی ایران وزیر دربار شد.

### ۲۴ دی

سفارت انگلیس ضمن ابراز نارضایتی از چاپ اخبار مربوط به جنگ دوم جهانی در مطبوعات ایران، از نخست‌وزیر ایران خواست نسبت به اعمال مقررات سانسور اقدام نماید.

### ۲۵ بهمن

علی سهیلی برای دومین بار مأمور تشکیل کابینه شد.

### ۱۵ اسفند

مجلس شورای ملی اختصاص ۵ میلیون ریال برای مبارزه با بیماری تیفوس را که در تهران شیوع پیدا کرده تصویب کرد.

### ۱۷ اسفند

«باکستر» دیپلمات بخش شرقی وزارت امور خارجه انگلستان در یادداشتی با اشاره به اقدامات کشورش در ایران نوشت «کمبودها در ایران ادامه خواهد داشت و تنفر و انزجار از ما بیشتر خواهد شد و ما همچنان نامحبوب باقی خواهیم ماند.»

### ۱۹ اسفند

ایرج اسکندری به اتفاق آرای اعضای کمیته مرکزی حزب توده به دبیرکلی حزب برگزیده شد.

۱۳۲۱  
1942

۱۳۲۲  
1943

گردآوری:  
محمد گرشاسبی